

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 22, Sayı/Issue: 41, Yıl/Year: 2020 (Haziran/June)

Ernst H. Kantorowicz. *Kralın İki Bedeni*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2018, 696 s.

Değerlendiren/Reviewed by

Ensar Kıvrak

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü – Res. Asst., Sakarya University, Faculty of Political Sciences, Department of Political Science and Public Administration.

ensarkivrak@sakarya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2248-0127>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Dergerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 01/03/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 12/03/2020

Yayın Tarihi/Date Published: 15/06/2020

DOI: <https://doi.org/10.17335/sakaifd.696728>

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Ernst H. Kantorowicz. *Kralın İki Bedeni*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2018, 696 s.

Siyasi İlahiyat kavramını ilk kez ortaya atan ve bu alanın en önemli isimlerinden biri olan Carl Schmitt (1888-1985)'in ilk olarak 1922'de yayımlanan ve 2002'de Türkçeye kazandırılan *Siyasi İlahiyat* adlı eserinin üçüncü bölümü, "Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır."¹ cümlesiyle başlar. Örneğin, Tanrı'nın *kadir-i mutlak* olma özelliği, devletin *kanun koyucu* olma özelliğine dönüşmüştür. Hukuk için *olağanüstü hâlin* taşıdığı anlam, ilahiyat için *mucizenin* taşıdığı anlama benzemektedir.² Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere *Siyasi İlahiyat* ya da diğer bir ifadeyle *Politik Teoloji*, modern-seküler kurum ve kavramların arka planındaki teolojik kökenleri konu edinen disiplinler arası bir alandır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Siyasi İlahiyat alanındaki çalışmalarıyla bilinen Alman asıllı Amerikalı yazar Ernst H. Kantorowicz (1895-1963)'in ilk kez 1957'de yayımlanan eseri, Orta Çağ boyunca İngiltere özelinde -fakat daha genel olarak diğer bazı Avrupa devletlerindeki dönüşüme de değinerek³- *kralın iki bedeni* kurgusunun, Hristiyan teolojisinden etkilenerek nasıl ortaya çıktığını ve dönüştüğünü aktarmayı amaçlamaktadır. Bu halyle eserde yapılan şeyin tam manasıyla bir *kavram arkeolojisi* olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu eserin gerçek anlamda bir Siyasi İlahiyat eseri⁴ olduğu görülmektedir. Bu yönüyle de eser, literatürde özgün bir önemi haizdir.

Eserin temel konusunu oluşturan *kralın iki bedeni* kurgusu, *doğal beden* (görünen/maddi/ölümlü) ve *siyasi beden* (görünmeyen/ilahi/ölümsüz) olmak üzere kralın iki ayrı bedeni olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Kralın doğal bedeni, başka insanların bedenine benzer şekilde insanî kusurlara sahip olan ölümlü bedenidir. Siyasi bedeni ise bu maddi kusurlardan münezzeh, siyasetten ve siyasi yönetimden müteşekkil, görülemez, elle tutulamaz ve ölümsüz bir bedendir. Eserin ilk bölümü, kralın iki bedeni düşüncesinin bu tanıma uygun olarak anlaşılabilmesi için Kantorowicz'in iyi bir örnek olduğunu düşündüğü "Plowden'in Reports'u" başlığını taşımaktadır. İngiliz hukukçu

1 Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, 5. Baskı (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016), 43.

2 Schmitt, *Siyasi İlahiyat*, 43.

3 Eserin İngiltere özelinde konuyu ele alması ve Kıta Avrupası'ndaki muhtemel ve benzer süreçleri konu edinmemesi, esas itibariyle yazarın Kıta Avrupası'nda kralın iki bedeni gibi bir kurgunun mevcut olmadığı görüşüne dayanmaktadır. Bk. 43. Dolayısıyla yazarın Kıta Avrupası tecrübesini göz ardı ettiği yönündeki eleştiriler, yersiz görünmektedir. Bu eleştiriler için bk. Ewart Lewis, "The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology", *Political Science Quarterly* 73/3 (September 1958), 453-455.

4 Günümüzde Siyasi İlahiyat tanımlamasının bazı çevrelerce yanlış anlaşıldığı görülmektedir. Bu yanlış anlama genellikle modern-seküler şahıs, kurum ya da kavramlara teolojik-aşkın birtakım niteliklerin yakıştırılması şeklinde olmaktadır. Fakat tersine, Siyasi İlahiyat, modern-seküler olanın gerçek anlamda arka planında mevcut olan teolojik kökenleri kendisine konu edinmektedir.

Edmund Plowden (1518-1585) tarafından kaleme alınan *Reports* (1571), kralın iki bedeni tanımını ortaya koymakta ve siyasi bedenin doğal bedenden üstün olarak ve onu içererek tek bir birlik oluşturduğunu vurgulamaktaydı. Tüm bu özellikleriyle kralın iki bedeni, Kilise'nin ve Hristiyan toplumunun başı olan bir *corpus mysticum* (gizemli beden) olduğunu salık veren dinî öğretinin ve Kilise hukukunun, başı kral olan devlet alanına aktarımıydı. İşte tam bu noktadan itibaren, kralın iki bedeni düşüncesinin Siyasi İlahiyat alanının bir konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin ikinci bölümü olan "Shakespeare: Kral II. Richard" bölümünde ise yazar, modern siyaset düşüncesinde neredeyse kaybolmuş olan kralın iki bedeni düşüncesinin bugün hâlâ yaşayan ve ona bir anlam veren örneği olarak Shakespeare (1564-1616)'in *Kral II. Richard'ın Trajedisi* (1595?) adlı oyunu göstermektedir. Bu trajedi, aslında tam da kralın iki bedeninin trajedisidir. Oyunda II. Richard, kendi siyasi bedenine kendisinin de ihanet ettiğini itiraf ederek sonunda idama mahkûm edilir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki bu oyun, kralın iki bedenini belirgin bir şekilde birbirinden ayırdığı için hoş karşılanmaz ve 1680'de oynanması durdurulur. Nitekim kralın iki bedeni, birbirinden ayrılmazdır; birlikte bir bütünlük oluşturur.

Aslında eserin bu ilk iki bölümü, kralın iki bedeni düşüncesinin anlaşılabilmesi için mevcut örneklerin bir araya getirilerek okuyucuya sunulmasıdır. Bu düşüncenin Orta Çağ boyunca geçirdiği dönüşümler ise bu noktadan itibaren konu edilmektedir. Bu dönüşüm, Yüksek Orta Çağ'ın *Mesih merkezli krallık* düşüncesinden (*Roma*) *Hukuk(u) merkezli krallık* düşüncesine; ardından *devlet merkezli krallık* düşüncesine doğru bir evrim sürecini ifade etmektedir.

Mesih merkezli krallık düşüncesi, aslında kralın iki bedeni kurgusunun Hristiyan teolojisinden ilk aktarımının bir tezahürüdür. Dolayısıyla bu düşüncenin Orta Çağ'ın rahip-kral ideali zemininde düşünülmesi gerekmektedir. Nitekim kralın gayrişahsi ve ölümsüz üstün bedeninin Orta Çağ'ın başında ortaya çıkışı, kraliyet makamının ruhanileştirilmesi düşüncesinden neşet etmiş görünmektedir (s. 73). Mesih, doğası gereği kral ve *Christus (İsa)* iken onun yeryüzündeki vekili olan kral, onun kayrası (Tanrı'nın dünya işlerinde kendini gösteren iyilik ve bilgeliği) sayesinde kral ve *christus* olmaktadır (s. 75). Bu Mesih merkezli krallık kurgusunun örnekleri, sanatsal tasvirlerde görülebilmektedir: *Aachen İncili*'nin (geç 8. yüzyıl) el yazmasında Mesih-Tanrı'nın eli, ya imparatorun başına tacı koymak için ya da tacı dokunuşuyla kutsamak için imparatorun başına gökten uzanmaktadır.

Yüksek Orta Çağ'a ait Mesih'in imgesi olan kral ve Mesih'in temsilcisi olan kral anlayışı, zamanla yerini Tanrı'nın imgesi ve Tanrı'nın temsilcisi olan kral anlayışına bırakmıştır. Fakat bu anlayış, kralın Tanrı'nın bir benzeri veya uygulayıcısı olarak ortaya çıkması düşüncesinden hareketle, İncil tarafından desteklendiği kadar Roma dönemine ait antik hükümdar kültü tarafından da

desteklenmektedir. İşte tam bu noktada, kitabın dördüncü bölümünü oluşturan *hukuk merkezli krallık* düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu bölümün temel savı, Kristoloji yani Mesih merkezli hükümdarlık idealinin Roma Hukukunun etkisi altında kaybolduğudur.

Fakat Kıta Avrupası tecrübesini yansıtan Kutsal Roma İmparatoru II. Frederik (1194-1250) örneğinde görüldüğü üzere kralın hukukla kurduğu ilişki, paradoksal bir ilişkidir. Çünkü kral, adaletin (ve hukukun) hem babası hem de oğlu olarak görülmektedir. Yani bir anlamda II. Frederik, kendisinin üstünde yer alan akıl ve adaletle altında yer alan pozitif hukuk arasında bir *arabulucu* mahiyetindedir. Henry de Bracton (1210-1268)'ın eseri üzerinden takip edilen İngiliz tecrübesinde ise metafizik tartışmalar yerine daha olgusal bir tartışma egemendir; fakat varılan sonuç benzerdir. Bracton'a göre kral, pozitif hukuka tabidir fakat bu tabiiyet, kralın hukuk karşısındaki ayrıcalıklı konumunu da gerekçelendirmektedir. Dolayısıyla, kral yasanın hizmetkârı olduğundan dolayı aynı zamanda yasanın hâkimi olarak da kabul edilmektedir. Son tahlilde II. Frederik için oluşan paradoksal durum burada da kendisini göstermektedir.

Orta Çağ boyunca etkili olan Mesih merkezli ve Tanrı merkezli krallık düşüncelerinin gelişimi bağlamında kilise ve devlet arasındaki çapraz ilişkiler, her iki kampta da melez düşüncelerin üremesine imkân tanımıştır. Bunun bir sonucu olarak da devlet kurumlarına dinsel bir hale kazandırma çabaları ortaya çıkmıştır. Bu durum, bir anlamda *devlet merkezli krallık* düşüncesinin de gelişimini ifade etmektedir. 13. yüzyılın ortalarında, *devletin gizemli bedeni* kavramını ilk kullanan Beauvaisli Vincent (1184-1264) olmuştur. Bu kullanım, açık bir şekilde doğüstü ve aşkın değerlerin seküler devlete aktarılmasını ifade etmektedir. Örneğin Orta Çağ'ın sonlarında yaşayan Antonius de Rossellis (1381-1466), toplumun her biri gizemli beden olan beş *corpora mysticasını* şöyle sıralamaktadır: köy, kent, eyalet, krallık ve dünya. Bunun yanı sıra gizemli beden tasavvuru, devletin diğer dünyevi unsurlarına da aktarılmıştır. Örneğin Baldus de Ubaldis (1327-1400), *halkın yalnızca bireylerin toplamı değil aynı zamanda gizemli bir bedende toplanan insanlar*;⁵ yani maddi bir beden olmadığı için yalnızca düşünsel olarak kavranabilen tüzelkişi olduğunu savunmuştur.

Eserin buraya kadar aktarmaya çalıştığımız kısmı, Mesih merkezli krallık düşüncesinden hukuk merkezli ve devlet merkezli krallık düşüncesine doğru evirilen krallık düşüncesi üzerindeki teolojik etkinin bir özeti. Fakat eserin

5 J. J. Rousseau'nun *Genel İrade*'si de toplumsal sözleşme sonucu *gizemli bir bedende toplanan insanların* ortaya çıkması ve egemenliği kendi elinde bulundurmasıyla eşdeğer görülebilir. Bu haliyle Rousseau'nun toplum kurgusu, bir anlamda Baldus'un toplum kurgusunun modern bir tezahürü olarak tanımlanabilir.

takip eden bölümleri, -ağırlıklı olarak Roma kökenli düşüncenin etkisinde şekillenen- krallığın süreklilik unsurlarını, *hanedanın, tacın ve yüksek makamın* içerdiği anlam dönüşümlerini de tek tek ele almaktadır.

Nitekim yazara göre kralın iki bedeni düşüncesi, kendi içinde bir süreklilik ve daimilik sorununu da barındırmaktadır. Dünyanın yaratılmadığı ve sonsuz sürekliliği öğretisi, Aristotelesçi felsefeden ithal edildiğinde, Orta Çağ düşüncesinin zamana yaklaşımında büyük bir bunalım ortaya çıkmıştır. İbn Rüşd felsefesi aracılığıyla gelen bu *bela* (s. 364), Kilise tarafından bertaraf edilmişti fakat sonuçta insan ırkının sonsuz sürekliliği düşüncesi, öte dünyanın ölümsüz kutluluğuna karşın bu dünyanın ölümsüz şöhretini yeğleme; insanın ismini yaşatması arzusu; yıllık düzenli vergilendirme ve sürekli elçilik gibi birçok yeni düşüncenin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Neticede dünyaya sürekliliği olan ölümsüz bir yer gibi davranılması, alışıldık bir durum haline gelmiştir.

Kralın sürekliliği ise *hanedanlığın sürekliliği, tacın tüzel kişiliği ve kraliyet yüksek makamının ölümsüzlüğü* olmak üzere üç etkenin etkileşimine dayanmaktadır. Orta Çağ'ın başlarında, krallığın sürekliliği, hükümdarsız dönemde Mesih'in geçici kral olduğu ve kendi ebediliği sayesinde krallığın sürekliliğini güvence altına aldığı savunusuyla temellendirilmiştir. Yani hükmeden bir kral olmadığında hüküm Mesih'in idi. Fakat bu durum şöyle bir tehlikeyi doğuruyordu: (Mesih'in iktidarının temsilcisi olan) papa, hükümdarsız ara dönemde dünyevi yönetim üzerinde hâkim olmaya başladığında siyasi olarak tehdit edici bir unsur haline gelmekteydi. Papalığın bu ve benzeri muhtemel iddiaları, hanedanlıkta tevarüsün sürekliliği ve dolayısıyla bizatihi hanedanlığın kendisinin asla ölmeyen bireyüstü bir kurum olarak tanımlanması sayesinde bertaraf edilmiştir. Böylece Mesih merkezli kurgu, hanedanlık merkezli bir süreklilik fikriyle yer değiştirmiş olmaktadır.

Taç konusuna gelindiğinde ise tacın ve kralın henüz 12. yüzyılın başlarında artık bir ve aynı şey olmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim tacın kralın elinden alınabileceği ve meclis üyelerinin tacı kralın şahsına karşı bile korumakla yükümlü oldukları varsayımları ortaya çıkmıştı. Bu anlayışın kral açısından doğuracağı tehdit açıktı: tacın selameti için gerekirse kraldan vazgeçilebilirdi. Fakat bu tehdit, Francis Bacon (1561-1626)'ın kralın şahsı ile tacın farklı olsalar bile ayrılmaz şeyler oldukları savında ifadesini bulan önermeyle bertaraf edilmiştir. Ancak kral ile taç arasındaki ayırım da tümüyle sona ermemiş; kral kolaylıkla tacı lekelemekle suçlanabilmiştir.

Taç, bütün krallığı ilgilendiren bir meseleydi fakat yüksek makam taçtan farklı bir kurgu olmuştur. Bireysel olarak krala ait olan yüksek makam, kralın teklifiğini, halkın krala verdiği egemenliği ifade ediyordu. Bu ifade en iyi örneğini *Zümrüdüanka*'da bulmaktadır. Yüksek makam hem bir tekil kişiyi adlandırır hem de bir unvandır. Tıpkı Zümrüdüanka kuşu gibi. Bir seferde yalnızca

bir tane Zümrüdüanka kuşu hayatta olabilmekte ve uzun ömrünü tamamladıktan sonra kendini ateşe vererek kendi küllerinden yeniden doğmaktadır. Bu haliyle Zümrüdüanka, bir ölümsüzlük düşüncesinin dışavurumudur: *yüksek makam asla ölmez.*

Son bölümde ise yazar, Dante Alighieri (1265-1321)'nin *Monarchy* adlı eserinde kurguladığı insan merkezli krallık düşüncesini ortaya koymaktadır. Mesih, hukuk ve devlet merkezli krallık düşüncesi, teologlar, hukukçular ve siyaset felsefecileri tarafından geliştirilmiştir. Dante'nin yaptığı ise yalnızca insan olan ve onun basit imgesinin merkezde olduğu bir krallık imgesi oluşturmaktır. Dolayısıyla Dante'nin prens ya da monark imgesi, insan merkezli krallık ve salt beşerî bir *dignitas* anlayışdır. *Monarchy*'nin çıkış noktası, insan topluluğunun ereğini kendi içinde taşıyan bir şey olduğunu düşünmesi ve böylece kendi amacı olan Kilise'den bağımsız bir şey olduğunu iddia etmesiydi ki bu açıkça Kilise karşıtıydı. Dante'nin bu formülasyonu, birbirinden bağımsız iki tüzel kişi bedenlerin ikiliği sorununu ortaya çıkardı: papa da imparator da evrenseldi; kendi hedeflerini kovalıyordu ve kendi meşrebince insanı mükemmelleştirmeyi amaçlıyordu. Bu ikilik, dünyevi amaçları her durumda ruhani amaçlara tabi kılan mevcut sistemden oldukça farklıydı. Nasıl ki papalığın sorumluluğu ahiret saadetiye, imparatorun başlıca sorumluluğu da insan zihnini dünyevi kurtuluşa, dünyevi kutsiyete yönlendirmektir. Dolayısıyla Dante, insanın mükemmelliği ile Hristiyan'ın mükemmelliğini birbirinden ayırmış görünmektedir.

Dante'nin imparatorluğu, felsefi akli teolojiden ayırmıştır ve bir bakıma devlet aklını kendine alıp ruhla ilgilenmeyi Kilise'ye bırakmış; insanı, Hristiyan bileşiminden çekip çıkarmış ve kendi içinde bir değer olarak yalıtmıştır. Dolayısıyla dünyevi bir gizemli beden var olduysa Dante'nin *humana civitas*'ında⁶ var olmuştur.

Dante, iki takım erdemleri birbirinden ayırmıştır. Düşünsel erdemleri yeryüzü cennetine; aşılınmış erdemleri gökyüzü cennetine tahsis ederek iki dizi erdemi kendi iki cennet anlayışıyla birleştirmiştir. Eğer insan uygun biçimde yönlendirilirse, doğal aklın ve erdemlerin yardımıyla ilk insanın yeryüzü cennetine ulaşabilecektir. Başka bir deyişle, Hristiyan olarak insanın papanın rehberliğine ihtiyacı vardı ama insan olarak insanın düşünsel erdemler aracılığıyla felsefi bir kutluluğa, dünyevi bir barışa, adalete ve özgürlüğe erişmek için kilisenin desteğine ihtiyacı yoktu. Bireyin ahiretinin kurtuluşu yalnızca Mesih aracılığıyla mümkün oluyordusa da yeryüzü cennetinde tamamen düşünsel bir mükemmellik ve felsefi kurtuluş, bütün insanları kapsamaktaydı. Buradan şu anlaşılıyor ki dünyevi iktidarın papadan bağımsızlığını kanıtlama çabasında Dante, Kilise evrenselliğini ödünç alıp onu dünyevileştir-

6 Dante, *humana civitas* kavramını, evrensel bir tüzelkişi beden olarak tanımlamaktadır. Bk. 597.

miştir. Kısacası Hristiyanlık dünyasını insanlıkla ikame ederek onu dünyevi-
leştirmiştir. Bu haliyle Dante'nin kurgusunda insanlık, ilk günah karşısında -
ki ilk günah, ilk insan tarafından işlenmesi itibarıyla insanlığın günahıydı- saygınlı-
ğını ve cenneti geri kazanma potansiyeline sahip insanlığın bütününü ifade
etmektedir. Burada saygınlık ve cennet, sırasıyla biri dünyevi diğeri ruhani
iki ayrı iktidarı temsil etmektedir.

İnsan merkezli krallık düşüncesini de böylece açıklayan Kantorowicz, so-
nuç bölümünde ise kralın iki bedeni öğretisinin pagan kökenden mi yoksa
Hristiyan kökenden mi geldiği sorusunu tartışmaktadır. Yanıt, iki beden kav-
ramının klasik eski çağda olduğunu düşündürten kesin verilerin olduğu yö-
nündendir. Buna örnek olarak Plutarkhos'a göre kralın dostu ile İskender'in
dostu ayırımına giden İskender'i hatırlamak yeterli olacaktır. Hatta tarihte bi-
raz daha geriye ve çıkarım yapmada biraz daha ileriye giderek bu yorumun
sonuçta *Politika'* da prensin dostları ile prensliğin dostları arasında ayırım ya-
pan Aristoteles'ten mülhem olduğu da söylenebilir (s. 631).

Özetle kralın iki bedeni düşüncesinin temellerinin pagan eski çağda öngö-
rüldüğünü akla getiren pek çok örnek bulunmaktadır.⁷ Fakat yazar, bu bağ-
lantısız pagan kavramlarıyla bazı benzerliklere karşın kralın iki bedenini, açık
bir şekilde Hristiyan teoloji düşüncesinin bir yan ürünü olarak gördüğünü
belirtmektedir.⁸

Yazarın oldukça kesin bir şekilde ifade ettiği bu görüşünün, Erik Peterson
(1890-1960)'un -Carl Schmitt'in *Siyasi İlahiyat* tezine karşı cevap olarak ortaya
koyduğu⁹- *Teslis dini* olarak Hristiyanlığın ne tek tanrılı ne de çok tanrılı ol-
madığını ve bu nedenle hiçbir monarşik kuralın Hristiyanlıktan çıkarılama-
yacağını savunduğu tezine¹⁰ karşı herhangi bir açık kapı bırakmayan bir ce-
vap niteliğinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte eser, İngiliz monarşisi-
nin ortaya çıkışından günümüze değin nasıl varlığını koruduğu sorusunun
kralın iki bedeni kurgusundan kaynaklanan düşünsel-teorik arka planını izah
etmektedir¹¹. Son tahlilde eser, genel olarak Avrupa ve özel olarak İngiltere

7 Bu örneklerin açıklaması için bk. 631-633.

8 Yazarın, eser boyunca kralın iki bedeni kurgusunu Roma ve Antik Yunan'la ilişkilendirmesine rağmen sonuç kısmında Pagan kavramlarla bağlantısını bir anda koparması, ilk başta bir şaşkınlık yaratabilmektedir. Fakat şu husus gözden kaçırılmamalıdır ki kralın iki bedeni kurgusu ilk kez Mesih merkezli olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu Mesih merkezliliğin dönüşümü üzerinde bir Pagan etkiden bahsetmek mümkündür ki zaten yazar da eser boyunca yer yer bunu ortaya koymaktadır.

9 Schmitt'in ve Peterson'un tezlerini karşılaştıran bir çalışma için bk. G. Geréby, "Political Theology versus Theological Politics: Erik Peterson and Carl Schmitt", *New German Critique* 105 (2008), 7-33.

10 Bk. Erik Peterson, *Theological Tractates* (California: Stanford University Press, 2011), 68-105.

11 İngiliz monarşisinin neden hiç kaldırılmadığı sorusunun cevabı, esas olarak ona yüklenen anlamda gizlidir. Bk. 526, 572, 579.

siyasi tarihiyle iç içe geçen siyasi düşünce tarihini, Siyasi İlahiyat penceresinden okuyucuya sunmaktadır. Bu haliyle eser, siyasi düşünce tarihi açısından da literatürde alışık olunmayan farklı bir bakış açısı getirmektedir. Eser, yayımından bu tarafa üzerinden geçen yarım asrı aşkın süreye rağmen de literatürdeki özgün niteliğini halen korumaktadır. Öte yandan eserde, en azından günümüz İngiliz Monarşisi'ne dair genel de olsa bir değerlendirmede bulunulabilirdi. Açıkçası yukarıda da belirtildiği üzere, eserin sonlarına doğru zımnen de olsa İngiliz Monarşisi'nin neden hâlâ ayakta olduğunun ortaya konması, bu beklentiyi güçlendirmektedir. Dolayısıyla böyle bir değerlendirme yer verilmemiş olması, bir eksiklik olarak görülebilir.

Son olarak, eserin Türkçe tercümesi ile ilgili olarak da kısa bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Genel çerçevede değerlendirildiğinde, eserin literatürdeki önemine karşın 2018 gibi geç bir tarihte Türkçe'ye kazandırılması, bir eksiklik olarak görülebilir. Yine de bu eksikliğin anlaşılır ve akıcı bir üsluba sahip çeviri ile giderilmiş olması, Türk okuyucuları sevindirecek bir gelişmedir. Fakat bu akıcı ve anlaşılır üsluba karşın kullanılan yan cümleciklerin ana cümle içerisindeki konumlanışları sebebiyle, nadiren de olsa akışın bozulduğu görülmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, "Krallığın başının daimiliği ve *rex qui nunquam moritur*, yani asla ölmeyen kral anlayışı esas olarak üç etkenin -Hanedanlığın daimiliği, Tacın tüzel kişi karakteri ve kraliyet Yüksek Makamının ölümsüzlüğü- etkileşimine dayandı." (s. 416) cümlesi, "Krallığın başının daimiliği ve *rex qui nunquam moritur*, yani asla ölmeyen kral anlayışı, -Hanedanlığın daimiliği, Tacın tüzel kişi karakteri ve kraliyet Yüksek Makamının ölümsüzlüğü- olmak üzere esasen üç etkenin etkileşimine dayandı." şeklinde kurulsa daha akıcı olabilirdi. Eser içinde bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat çeviride izlenen bu yol, nihayetinde bir tercih meselesidir. Diğer taraftan Latince kavramların Türkçe karşılıklarının kavramın ilk geçtiği yerde parantez içinde belirtilmesi ve İngilizce özgün metinde bu kavramların İngilizce karşılıklarının bulunmamasına rağmen bunun yapılması, okuyucu için son derece yararlı olmuştur. Nitekim özgün haline sadık kalınarak bu karşılıklar verilmemiş olsaydı, bol miktarda Latince kavramı içermesi dolayısıyla eserin okunması oldukça zorlayıcı olabilirdi.